

GRÓH ISTVÁN: NÉPIES NYOMOK KÖZÉPKORI MŰVÉSZETÜNKBEN.

Nem kicsiny kérdés az, milyen messze követhetjük népművészetünk nyomait az elmúlt századokban. Hisz az, ami ránk maradt, bizony nem éppen régi. A népies hímezések, kivált a subákra, szűrőkre hímezett ornamentika — amit

én férfiui ornamentikának mondanék, mivel hogy másképp ír, cifráz az asszony, másképp a férfi, csak az egyetlen Mezőkövesden keveredik össze ez a kétféle ornamentika — mondom, a szücs-, szürművészdíszítések legfeljebb nyolcvan-százesztendősek. Ami azonfelül jön, a XVII., XVIII. század templomi hímezései, már erősen húznak minden magyarságuk mellett is az izlám ornamentikájához, meg a reneszánszhoz. A gótika korából meg egyáltalán nem maradt ránk népies hímezés, szövést is csak egyet leltem Bazinban, a XVI. század elejéről valót.

Cifrázott, népies díszítésű cserép sincs öregebb száz esztendősnél, értvén az engobált csinálmányokat. Az ezeknél öregebb XVII. és XVIII. századbeli ónmázás edényeket már céhbéli városi iparosok díszítették, igaz, jórészt magyar formákkal, mert hisz a céhbéli művéség mindenha kapcsolatot tartott a népművészettel. De már a kései gótika ólomházas edényei, legalább is az a kettő, amit a szécsényi vár piacán ástak ki és az Iparművészeti Múzeumban őriznek, nem mutatnak semmi közösséget a népművészettel, gótika-korabeli kályhásaink művei meg még kevésbé. Festett mennyezet is sok maradt ránk, tele ékes barokk, reneszánszszal keveredett ornamentikával, mert, ami csodálatos, a perzsa hímezési formákról csak a XVII. század hímező asszonya vett tudomást, a festéssel cifrázó mester nem — de a reneszánsz legkezdetének idejéből való gógánviraljai mennyezet (most a Szépművészeti Múzeumban van) nem mutat semmi népieset, nyilván igen tanult szász mester csinálhatta. — Azonképp messze esnek a népiestől felvidéki és erdélyi ötvös-műveink, bár a barokk és részben keleti formák sajátos, idegennek azonnal fel-

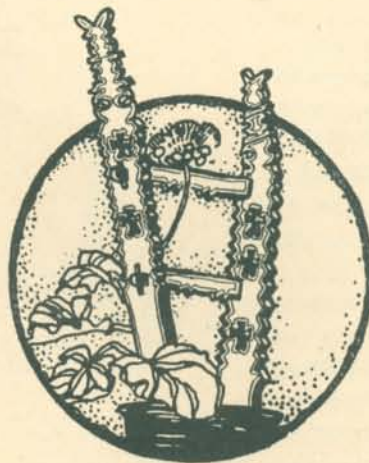
ötölő módon jelennek meg rajtuk. — Ha középkori művészetünkben kutatjuk a népies nyomokat, mindenekelőtt jöjjünk tisztába egy nagy kérdéssel: a mai népművészetünk motívumait keressük-e a gótikában, románban, s csak azt fogadjuk-e el népies eredetűnek, ami ezekhez hasonló. Leghatározottabban azt felelhetem, hogy nem.

Maga a népművészet egy épp oly változó valami, mint az úri művészet, sőt mondhatnám, ez egyik főforrása. A nép nem zárkózik el, megérzi a városok művészetét, beveszi a templomokon megnyilatkozó történelmi stílusokból a nekivalót és átformálja azt az ő felfogásának megfelelően. Mondhatnám, az erősebb, életrevalóbb formák aláereszkednek a nép közé és ott egy idő múlva kisarjadzanak újra és új alakot öltenek, úgy hogy alig ismerünk rájuk a népies ornamentikában. A nép ornamentikája nemzedékről-nemzedékre épp úgy változik, mint a mienk, de azért, dacára a motívumok különbözőségének, ez az ornamentika népies marad.

Hisz a nemzeti karakter megnyilatkozása nincs motívumokhoz kötve. A német szellem épp úgy megnyilatkozott a megsűrűdött, elváltozott reneszánsz ornamentikában, a törpévé tett, már alig olaszos oszloprendekben, mint egy emberöltővel azelőtt a kései gótikában.

Én középkori művészetünkben népiesnek tartok minden formát, ami elűt a külföldön is divatos egykorú történelmi stílusok formáitól, még akkor is, ha ezek a formák nem lelhetők meg mai népművészetünkben. Megelégszem a középkori művészetünk magyaros provinciálizmusaival és ezeken mennék végig e kicsiny cikkben.

Fájdalom, nem sokat leltem ilyen, de mégis leltem. Az architektúrában hiába kerestem volna, kivált a nagyobb alkotásokon. Ami ilyen vonás megismerhető a román építésben Szt. István fehérvári bazilikáján, meg Lébényben, arra még Henszelman figyelmeztetett. Az önálló felfogásnak jelei a csúcsíves építésben nemhogy gyarapodtak volna, de kivesztek végképp. Úgy látszik a falunak nem volt beleszólása a kőtemplom építésébe, csak az olyan fatemplomokat építhette a maga ízlése szerint, amilyen még sok maradt rutén, oláh vidéken (persze ifjab-

bak), de magyar középkori fatemplom nem maradt ránk, csak a palócsági haranglábakról sejtjük, hogy milyen lehetett.

Ellenben külön rendje s részben külön stílusa volt falusi templomaink festőmestereinek. Virágzó céh lehetett nálunk a faliképirók céhe, ítélve nagyszámú XIV. és XV. századból ránk maradt műveik után, amik mennyiségben felülmúlják a Német- és Franciaország ezidőbeli megmaradt falképeit. De minőség dolgában is értékesek a mi primitívjeink munkái, bár művészi tökéletesség dolgában nem érik el azokat. Százzámra megmaradt műveik után ítélve, elmondhatjuk, hogy eléggé zárt életet éltek, legényeiket nem küldték ki külföldre, mint az erdélyi szászok és nem érezték meg a gótika végső korának barokkos kilengését; stílusuk szigorú, képtípusaik öröklődnek egynéhány nemzedéken által. Úgy látszik olcsón dolgoztak és gyorsan, mert olyan kicsiny falusi templomokban is, ahol nem tellett a kőfaragóra és faragatlanul hagyták a bordákat, konzolokat, még mindig tellett a festésre. Nem festettek csak falat, és elkülönültek a táblafestőktől, akiknek a stílusát nem is utánozták.

Igen munkás, termékenykezű lehetett közöttük az, akit én, fő műve után, geczalfalvi mesternek nevezek. Gömörben és Nógrádban dolgozott a XV. század elején. Geczalfván kívül Mártonházán, Süvetén, Turicskán. Hogy miképp helyezi el képeit, oldalfalon, mennyezeten, hogy milyenek a jelenetei, az nem igen tartozik ide, hanem az ornamentikája egyéni, új előttünk. A geczalfalvi templom diadalívén csomós tövekből sásszerű levelek erednek és kitöltik a mellképek közéit; épp oly új előttünk a boltozatképeket keretelő gyengéd ornamentika. Gömör-Rákoson nem ő dolgozott, hanem valamelyik tanítványa, mert a képek nem olyanok bár, ez a sásszerű ornamentika megvan ott is a diadalíven és szentélyben.

Kár, hogy a középkori mestereink (és épp ez a különbség közöttük, meg a német és francia mesterek között) kevés gondot fordítottak az ornamentikára s az összes teret figurális képekkel fődtek be. Gömörmegye többi középkorú festett templomában Hisnyón, Rima-Brezón, Csetneken csak egy-egy ornamentá-

lis újelem csillan feladúsan festett képek között. Feljebb Szepességen, Viffalván egy igen primitíven megfestett Cserhalmi ütközet keretelő díszje igen becses a népies művészet szempontjából. Emlékeztet azokra a pálmás és oszlopforma díszekre, amiket a sajómenti parasztházakon látunk. Szmracsányban (Liptóban) a falra festett ornamentika kevés, de igen becses itt a festett mennyezet. Hiszen nagyjában gótikus ez is, a hosszú szalagszerű mezőkben lovagi torna látszik, odébb mellette igazi liptói kép: medvevadászat; hanem a többi mezők ornamentikája olyan sajátos gótika, amiben erősen érvényesült a helyi szellem.

Felvidéki középkori faliképirásunk tömegét véve, bizony csak morzsák ezek, de örvendünk nekik mégis. A Dunántúl egyetlen ismert XIV. századbéli mestere Akvila János, a hiú képiró, aki kétszer is megfestette a szentek közé a maga képét Mártonhelyen és Veleméren, stájer ember, és az ornamentikája karakter nélkül való.

Erdély középkori ortodox templomaiba gazdag geometrikus ornamentikát hozott be a Hunyadmegyébe behatoló bizánci művészet. Malomviz, Demsus, Óralja-Boldogfalva templomai megőrizték ezt, de még érdekesebb ezeknél Zeikfalva temploma, amelyikben a két stílus: a nyugati latin, meg a keleti bizánci egyszerre jelenik meg. Kár, hogy a mester nevét nem lehet elolvasni, bár a képe megvan a diadalív lábán, Nagy Lajos-korabeli öltözetben.

Ezt a bizánci geometrikus ornamentikát átvették olykor a mi latin primitívjeink is, teszem azt Magyar-Vistán, aminek a falképei az elmúlt nyáron kerültek napfényre.

A székelyföldi középkori falképek szegényebbek ornamentikában, mint várnánk. Kivétel talán a csikmenasági templom, de ennek gazdag festett díszítése erősen hajlik a reneszánsz felé. A bizánci ízlés eljut Székelyföldre is és, ami igazán csodálatos, a székelyek kevés képét, Szt. Lászlót és a Cserhalmi ütközetet, bizánci mester festette meg.

Ime, az a kevés népies nyom, amit középkori falfestményeinken találtam. Ez az anyag bizonyára szaporodni fog még, mint ahogy most is szaporodik évről évre. De hogy nagy mennyiségben leljünk középkori népies művészetünk emlékeire, arra reménység nincs.

